

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 122/129:316.4

Дерев'яно А. В.аспірантка кафедри філософії, Національний технічний
університет України "Київський політехнічний інститут"
(Україна, Київ), kaktys_net@mail.ru

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ РЕВОЛЮЦІЯ В СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Розглядається історична трансформація і розвиток поняття революції як філософської категорії. Дослідження здійснено на основі логічного та історичного розгляду зміни інтерпретації поняття революції від першої згадки про нього до сучасного його значення. Наблизитися певною мірою до філософського поняття революції є центральним завданням даної статті. Розгляд історії інтерпретації поняття революція дозволить відійти від лише оціночного його сприйняття і розкрити його об'єктивний науковий зміст. Методологія дослідження логіки поняття в історичному розвитку його об'єктивного змісту розкриває становлення всезагальної філософської категорії "революція", яка може застосовуватись універсально: для осмислення будь-яких матеріальних та ідеальних процесів. Філософія буде універсальне поняття революції шляхом критичного подолання його теологічних, метафізичних, політичних меж та узагальнення логіки його історичного становлення. Як філософська категорія "революція" вперше постає в революційній концепції розвитку.

Ключові слова: революція, контрреволюція, еволюція, розвиток, рух.

Актуальність даної теми визначається низкою проблем як самої соціальної реальності так і її дослідження з метою надати керованість, самовладність суспільним процесам. "...Війна і революція до цього часу складають дві центральні теми політичного життя" [1, с. 5]. Хоча в дослідженнях досі домінують політичні та історичні визначення революції, проте саме "філософський дискурс, – як зазначає А.В. Магун, – дозволяє звести воедино історичні визначення революції і вибудувати її просте поняття" [7]. Наблизитися певною мірою до філософського поняття революції є центральним завданням даної статті. Варто при цьому наголосити, що в наш час поняття революції настільки міцно увійшло в ідеологічну лексику, що стало сприйматися як деяка ідеологема, і саме це перешкоджає проникненню в його філософський зміст.

Сучасні події в світі доводять, що "революція" не є лише ідеологією радянської доби, з якою треба боротися, як вважалося нещодавно. Попри те, що наприкінці існування СРСР було виголошено, що "ліміт на революції вичерпано", в ХХІ столітті численні соціальні процеси продовжують визнаватися і визначатися як революції. Водночас усвідомлення революційних процесів сьогодні набуло інверсійності. Визнаним революційним процесам відмовляють в революційності. Так, Велику Жовтневу соціалістичну революцію багато хто в наш час оцінює вже як "жовтневий переворот", а не як революцію. Подію ж руйнування "соціалістичного режиму" і радянської держави, яке розпочалося в 1985 році та триває досі, називають революцією. Наприклад, Артемій Магун відносить цю подію за її історичним, політичним і філософським значенням до ряду європейських революцій, що почалися, найпізніше, в 1789 році у

Франції і беруть свій початок у Реформації західного християнства з XV–XVI століть, – тобто, за його визначенням, до європейської революції, що є перманентною як відкрита і незавершена досі подія [7]. Поняття перманентної революції припускає, що боротьба з феодалізмом і замаскованим економічним пануванням буржуазії становить одну і ту ж безперервну боротьбу. Проте той самий автор називає цей самий процес також і антикомуністичною революцією.

Відбувається так само інверсія значень понять "революція" і "контрреволюція". Наприклад, повалення робесп'єрівської диктатури в 1974 році розглядається то як революція, то як "термідоріанська контрреволюція".

Численні дослідники поняття революції зазвичай прослідковують історію змін в семантиці слова "революція" (Ж.–М. Гульмо, Г.А. Завалько, Б.Г. Капустін, Райнхарт Козеллек, А.В. Магун, М.П. Одеський, Д.М. Фельдман, Мона Озуф, Нозль Паркер, Е.С. Чимириш та ін.). Походження цього поняття етимологічні словники пов'язують з латинськими словами: *revolvere*, що означає "обертати, крутити, повертати, перевертати"; *revolūtio* – "поворот, переворот, обертання". В англійській мові слово *revolution* є запозиченням з французької, куди це слово потрапило з латини, і є спорідненим слову *revolve* зі значенням "повертати, крутити". Тому спорідненим відповідником йому є слово *револьвер*. В російську мову це слово прийшло з німецької за часів Петра I, можливо, і з польської, як і в українську (від пол. *rewolucja*).

Цікаво, що значення відповідних термінів в різних мовах розвивалося по-різному. Наприклад, в англійській мові слово *revolution* зберегло первинне значення свого латинського етимона "обертання", "поворот", проте набуло і нового – "революція". В українській і російській мовах значення слова революція розвивалося іншим шляхом: від поняття "переворот" – "зміна" ("перемена" – рос.) – "заколот", "бунт", ("мятеж" – рос.) до "державний переворот". В даний час відповідні терміни вживаються також і в значенні "переворот в будь-якій галузі, наприклад, в зв'язку з науково-технічним прогресом" [5, с. 168–169].

З цим узгоджуються і ті джерела, за якими слово "revolutio" має по-перше, християнське, а по-друге, метафізичне коріння. Вперше воно з'являється в християнській літературі пізньої античності як теолого-метафізичне поняття в значенні дивовижної події, яка перевертає звичайне життя: "воно застосовується до таких явищ, як відвалений камінь у похованні Христа або мандри душі" [7]. В християнстві ці явища розглядаються як унікальні події земного буття людини, що мають характер перевороту в її лінійній, односпрямованій історії земного існування. Така визначна подія називається переворотом, що споріднено

з давньогрецькою філософією з її поняттями “катастрофи” і “метаболи” (давн.–грец. μεταβολή–поворот, зміна, перехід). При цьому чимало християнських мотивів беруть свій початок у римській політичній думці з її дискурсом політичного обґрунтування.

В Новий час революція осмислюється в зв'язку з постаттю автономного суб'єкта політики, історії, пізнання. Кантівська критична філософія вносить в розуміння революції прагнення людства до свободи, що посилюється в гегелівській “Феноменології духа”, яка розкриває народження автономного етичного суб'єкта.

Тобто виразні можливості цього поняття, адекватність його вживання історично збагачувалися. Тому сьогодні слово “революція” використовується в різноманітних контекстах: геологічна революція, промислова революція, наукова революція, соціальна чи політична революція, культурна революція. Трансформація значень терміну революція викликає питання: чи не є він виключно оціночним, чи є в нього об'єктивний науковий зміст? У відповіді на це питання, на нашу думку, треба спиратися на історичний метод дослідження логіки становлення і розвитку змісту даного поняття.

Якщо виходити виключно з повсякденного досвіду і безпосереднього сприйняття подій, нехтувати соціально–історичним змістом поняття “революція”, то оціночний характер цього терміну видається беззаперечним. Тоді формальні ознаки певних подій в суспільстві, які вражають буденну уяву і виходять за межі повсякденності, вибиваються зі звичного перебігу процесів, часто сприймаються як достатній критерій для визнання їх революціями. Таку оцінку отримують, скажімо, масові протести, вихід значної кількості людей на вулиці з певними гаслами і вимогами, встановлення наметових містечок, спорудження імпровізованих барикад, протистояння різних соціальних груп, активність опозиційних до влади сил, захоплення адміністративних будівель і установ, та сутички з правоохоронними органами з використанням спецзасобів, наявність постраждалих внаслідок силових дій з обох боків, широкий розголос цих подій в світі та обурення, яке вони викликають, що супроводжується голосними заявами політиків впливових країн світу. З розвитком ЗМІ та ІКТ інформація про такі події має властивість швидко поширюватися серед всіх громадян, нерідко вона висвітлюється дуже упереджено і дія її значно посилюється за допомогою засобів мас–медіа. В такому разі оцінка процесу зазвичай дається з протилежних позицій: з одного боку, події оцінюються як революція, а з іншого вважається, що революція не відбулась і має місце лише її імітація.

Неминучість паралельного співіснування позитивного і негативного оцінювання революції також яскраво виявляє недосконалість оціночного способу її визначення: з одного боку, революцію розглядають як цінність, справу прогресу, як вирішення проблем, в яких заплуталося суспільство, і вихід з їх глухого кута, – в такому розумінні революцію вітають, їй радіють, її прагнуть; а з іншого боку, вона розглядається як руйнівне зіткнення, вибух невдоволення і насильства, сплеск ненависті, якого треба уникнути. Тобто завжди має місце критика зліва і критика справа.

При цьому саме видимий надзвичайний і неординарний характер вищезазначених ознак, які мимоволі впадають у вічі, змушують асоціювати процеси з революціями. Так виникають уявлення про “твіттер–революції” або такі, що умовно можна назвати “майданними революціями” (події на площах Тахрір в Єгипті з 25 січня по 11 лютого 2011 року та Таксіму Турції з 28 травня по 22 липня 2013 року), “квітковими”, “кольоровими”, “оксамитовими” революціями тощо, і полеміка, яка точиться навколо їх суті, обмежена буденним, оціночним способом мислення. Саме яскравість і бурхливість проявів таких подій вважаються достатньою умовою для їх оцінки як революційних. Такий підхід лишає місце і для протилежного – визнання таких подій переконливою імітацією революції, яка в дійсності не є тим, чим вона видається. Цю можливу амбівалентність оцінки треба враховувати також при вирішенні питання: чи був український Майдан 2013–2014 рр. революцією?

Щоб впевнитись, що для розуміння дійсного стану речей замало заснованих на враженні оцінок, достатньо звернутися до історії поняття революції. Наукова відповідь на питання: чи не є оцінювання лише однобічним і поверхневим, скороминущим уявленням про революційні процеси? – спирається на методологію дослідження логіки поняття в історичному розвитку його об'єктивного змісту.

Як вже зазначалося, поняття “революція” має теолого–метафізичні витоки. Світ сприймався в Середні віки як стабільний, нерухомий і незмінний в своїх основах. Навіть християнська ідея історичного часу не могла здолати цю корінну установку. Звідси – значення неординарності, непересічності, неповторності в змісті поняття революція. Це корелюється з тою оцінкою подій, що виражає порушення рутини і була розглянута вище. Одноманітність, монотонність буття переривається надзвичайними, небувалими подіями.

Розвиток наукового змісту поняття революція починається з його використання в природознавстві. На думку дослідників, які простежують історію терміну “revolutio” (Г.А. Завалько, Х. Арндт, А.В. Магун, М.П. Одеський, Д.М. Фельдманта ін.), він спершу вживався в астрономії в значенні кругового орбітального руху світил, обертання небесних тіл навколо Землі. В XII столітті в розмовних мовах це слово здебільшого вживається саме в цьому астрономічному значенні, і в подальшому своєму просуванні від астрономії до політики цей термін набуває спорідненого значення “повернення до попереднього стану”, “повернення в початкову точку”, тобто “реставрації”. Тут наслідують думка античних філософів, які вважали, що зміна влади не призводить до кардинальних зрушень в житті полісу. Тобто не припускалося, що такі зміни можуть привести до чогось радикально нового і в них вбачали лише стадії одного циклу, який повторюється [1, с. 19]. Повернення, вертання, вороття або зворотній рух називалися революцією. Саме так розумів Платон кругообіг політичних форм в їх поверненні до ідеальної держави.

Отже, філософи Середньовіччя так само як і філософи Стародавньої Греції, розглядали світ як незмінну, статичну систему, як своєму повторенні, відтворенні була стабільною і в цьому розумінні

нерухомою. Зміни в цій системі визначались антиномічно: або як диво, що перевертає земне існування людини, повертає її до божественної таїни; або як незначні та поверхневі коливання, які не породжують нового, а лише повторюють пройдений цикл. Тому термін революція вживався як протилежність до понять “незмінності”, “нерухомотості”, “постійності” і “стабільності” [8, с. 70]. Як єдність протилежностей протиставлення неповторності повторюваності в значенні терміну революція буде відтворюватись згодом в XVII столітті.

Коли в XIV ст. поняття революції починає вживатися в політичному дискурсі, ним позначаються соціальні потрясіння, громадянські заворушення, перевороти як зміни влади. Відбулося це насамперед в Італії, бо подібні зміни були звичайними в житті міст-держав. Перше з відомих вживання слова “революція” (італ. *rivoluzione*) в цьому значенні належить флорентійському державному діячу, дипломату, письменнику і хроністу століття Джованні Віллані (*Giovanni Villani*) в його “Новій хроніці або історії Флоренції” найвизначнішому творі культури XIV століття.

Отже, до соціально-політичної сфери термін “революція” вперше було застосовано в значенні “зміни державного ладу – повалення існуючого і введення нового”. В подальшому осмисленні суспільної історії новий термін “революція” почав використовуватися для позначення будь-якої зміни в соціально-економічному або політичному житті суспільства. Але характер цих змін, їх спрямованість, напрямок, вектор руху не завжди однозначно тлумачились. Це пов’язано здебільшого з метафізичним усвідомленням світу, коли людська свідомість не вловлювала моменту змін і складалось враження, що світ незмінний, непохитний і постійний в циклічному повторенні своїх однакових стадій. Та з розвитком суспільства і пришвидшенням всіх соціальних процесів люди змушені були визнати суттєвий характер змін, що відбуваються в історії як послідовність, розвиток, поступальне сходження.

Метафізичної точки зору не позбавились до XVII століття, коли революцію розуміли як “процес проходження через стадії циклу, який, в результаті, приводить назад до ідентичного чи подібного стану” [9, с. 127]. В цей самий час термін “революція” стали широко використовувати також для позначення подій, які носили стихійний та руйнівний характер. Саме тоді настає переломний момент в соціально-філософському становленні самого поняття “революція”. В тогочасному офіційному дискурсі відбувається деяка плутанина з термінами “революція” і “контрреволюція”, спостерігається їх інверсія. Не вважалося прийнятним вживати слово “революція” до деяких подій і тому часто замість нього вживали такі слова-замінники як “бунт” і “заколот” [7]. Проте контрреволюцію могли називати революцією, бо вона повертала суспільство до початкового стану [8, с. 70]. Отже, якщо революцію називали бунтом, то контрреволюцію називали революцією. Бунт розглядався як повстання проти законної влади, як відхилення від норми та злочин. Натомість контрреволюція вже розглядається як законна зміна, яка направлена проти, тих хто узурпував права, – це повернення до норми.

Велика кількість дослідників (Г.А. Завалько, М.П. Одеський, Д.М. Фельдман) звертають особливу увагу на працю Джона Локка “Два трактати про правління”, що була видана у 1690 році. В цій роботі філософ обґрунтовує думку, що революції є законним діянням і відповіддю народу на узурпацію його прав владою. І відзначає, що захистити суспільство від революцій може лише доктрина про те, що народ може забезпечити свою безпеку за допомогою формування нового законодавчого органу, якщо нинішні законодавці порушили виявлену до них довіру народу. З цього витікає ще одна інверсія у формуванні терміну “революція”: якщо раніше під “революцією” розуміли “переворот”, що повернув владу законній династії, то згодом “революцією” назвуть “переворот”, який повернув народу його законні права, раніше узурповані королем. Дж. Локк вже говорить про закон і права народу, і не просто абстрактні права, а про право людей боротися за свої права, і ця боротьба буде абсолютно законною. Його теорія в подальшому стане прототипом, теоретичною основою для майбутніх революцій.

Отже протягом XVII–XVIII століть термін революція набуває більш глибинного і широкого значення. Його починають відділяти від таких понять, як “бунт”, “заколот”, “повстання”. Різницю вбачають у тому, що революція несе за собою не просто різкі зміни, а більш глибокі, кардинальні перетворення. Навіть Томас Гоббс, який ще притримувався погляду на революцію як на реставрацію, повернення до старого порядку, вже замислювався над тим, що революція призводить до руйнування старого порядку речей і формування нового.

Як відмічають дослідники, саме внаслідок такого переосмислення поняття “революція” починає викристалізовуватись і отримувати сучасне значення. В XIX столітті революція перестає асоціюватися з астрономічним змістом або реставраційним. На зламі століть, після того як відбуваються одні з самих відомих соціальних революцій (Англійська, Французька, Американська), предметом дослідження стає історія революцій, які намагались описати або класифікувати за певною ознакою.

Отже, саме після застосування терміну “революція” до соціально-політичної сфери, його зміст було суттєво збагачено і узагальнено зокрема через протиставлення його контрреволюції в ході соціальних перетворень, через осмислення лінійності та циклічності в поступі історії, та процесу виникнення нових історичних форм соціуму, які приходять на зміну тим, що вичерпали, жили себе. Лише після цього відбулося становлення всезагальної філософської категорії “революція”, що почала застосовуватись універсально: для осмислення як природних процесів розвитку, так і перетворення будь-яких сфер життя суспільної людини – як в матеріальному, так і в ідеальному плані.

В філософському осмисленні революції варто відзначити підхід автора Е.С. Чимири, який зрідка зустрічається в літературі. Він пов’язує логіку революції з еволюцією, що дозволяє більш суттєво розкрити історичне збагачення змісту даного поняття і його загальний зміст. Зміни (і не лише в державі) можуть відбуватися як революційним шляхом, так і еволюційним. Відповідно до походження слова

“evolutio” з латинської мови воно означає “розгортання”, тобто деяку кількість послідовних етапів, ланцюг змін, низку ступенів руху в певних якісних межах. Еволюція виступає як накопичення в межах відтворення і зберігання. Натомість революція виступає як своє інше еволюції, як її переривання, стрибок, що супроводжується всебічними кардинальними змінами в природі, суспільстві, мисленні. Така трактовка дуже важлива для філософського визначення категорійного змісту поняття “революція”.

Слід зауважити, що іноді дослідники поверхнево поєднують два вищезгадані аспекти: розвиток суспільства розглядається як лінійний, еволюційний процес, рух вперед, а революція виступає як перешкода, дестабілізуючий фактор, який проводить суспільство через ряд потрясінь і криз, але врешті решт повертає всі процеси на свої місця, у висхідну точку. Тобто революція тут виступає як переломний момент в розвитку суспільства, який забезпечує не “рух вперед”, стрибок (перехід до нової якості), а лише призупиняє еволюцію, щоб згодом повернути процеси до тої ж якості.

Категорії, в яких осягається розвиток як внутрішній зв'язок протилежностей, знаходять свій вираз в поняттях еволюції та революції. Якщо в теоретико-пізнавальному плані абстрагуватися від універсальних зв'язків, вирвати з них якесь явище і розглядати його в деякому обмеженні як щось відокремлене, собі рівне, тоді в такому вигляді, в такому конкретному відношенні – в односторонності, в абстрактності – воно не виступатиме як розвиток. Адже у кількісному накопиченні або еволюційній зміні у її відірваності розвиток тільки має ще відбутися, отримати завершення в революційному стрибку, в результаті якого з'явиться нова якість. Будь-яка кількісна зміна неодмінно містить в собі, включає в себе невіддільну від неї, нерозривну з нею якісну зміну, яка є революційною і довершує цей рух, доводить його до здійснення розвитку. В даному, окремому явищі при цьому знаходять свій вираз, реалізуються, проступають, прокладають свій шлях універсальні зв'язки, загальні тенденції руху.

Отже можна підсумувати, що оціночний підхід є недосконалим і значно поступається методу єдності історичного і логічного в дослідженні революції за своїми науковими та евристичними можливостями. Методологія дослідження логіки поняття в історичному розвитку його об'єктивного змісту розкриває становлення всезагальної філософської категорії “революція”, яка може застосовуватись універсально: для осмислення будь-яких матеріальних та ідеальних процесів. “Революція” – теолого-метафізичне поняття, вирване у метафізики і протиставлене їй соціально-політичною думкою. Філософія будує універсальне поняття революції шляхом критичного подолання його теологічних, метафізичних, політичних меж та узагальнення логіки його історичного становлення. Як філософська категорія “революція” вперше постає в революційній концепції розвитку.

Список використаних джерел

1. Арентд Х. О революции / Х. Арентд. – М. : Издательство “Европа”, 2011. – 464 с.
2. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть

государства церковного и гражданского. Сочинения: в 2 т. / Т. Гоббс. – М. : Мысль, 1991. – Т. 2. – 731 с.

3. Завалько Г.А. Понятие “революция” в философии и общественных науках: Проблемы, идеи, концепции. – Изд. 3-е / Г.А. Завалько. – М. : КомКнига, 2010. – 320 с.

4. Капустин Б.Г. О предмете и употреблении понятия “революция” / Б.Г. Капустин // Логос. – 2008. – № 6. – С. 3–47.

5. Куштенко Л.Ю. Этимологический справочник учителя английского языка / Л.Ю. Куштенко. – К. : Радянська школа, 1987. – 230 с.

6. Локк Дж. Два трактата о правлении. Сочинения: В 3 т. / Дж. Локк. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 135–406.

7. Магун А.В. Опыт и понятие революции [Электронный ресурс] / А.В. Магун // Новое литературное обозрение: Теория и история литературы, критика и библиография. – 2003. – № 64 (6). – С. 54–80. – Режим доступа к журн. : <http://magazines.russ.ru/nlo/2003/64/magun4-pr.html>

8. Одесский М.П., Фельдман Д.М. Революция как идеологема (к истории формирования) / М.П. Одесский, Д.М. Фельдман // Общественные науки и современность. – 1994. – № 2. – С. 68–77.

9. Чимириш Е.С. Революция. Опыт когнитивного осмысления понятия / Е.С. Чимириш // Полития. – 2008. – № 1 (48). – С. 126–142.

References

1. Arendt H. O revoljucii / H. Arendt. – M. : Izdatel'stvo “Evropa”, 2011. – 464 s.

2. Gobbs T. Leviafan, ili materija, forma i vlast' gosudarstva cerkovnogo i grazhdanskogo. Sochinenija: V 2 t. / T. Gobbs. – M. : Mysl', 1991. – T. 2. – 731 s.

3. Zaval'ko G.A. Ponjatje “revoljucija” v filosofii i obshhestvennyh naukah: Problemy, idei, koncepcii. Izd. 3-е / G.A. Zaval'ko. – M. : KomKniga, 2010. – 320 s.

4. Kapustin B.G. O predmete i upotreblenijah ponjatija “revoljucija” / B.G. Kapustin // Logos. – 2008. – № 6. – С. 3–47.

5. Kushtenko L.Ju. Jetimologicheskij spravochnik uchitelja anglijskogo jazyka / L.Ju. Kushtenko. – K. : Radjans'ka shkola, 1987. – 230 s.

6. Lokk Dzh. Dva traktata o pravlenii. Sochinenija: V 3 t. / Dzh. Lokk. – M. : Mysl', 1988. – T. 3. – S. 135–406.

7. Magun A.V. Opyt i ponjatje revoljucii [Elektronnyj resurs] / A.V. Magun // Novoe literaturnoe obozrenie: Teorija i istorija literatury, kritika i bibliografija. – 2003. – № 64 (6). – С. 54–80. – Rezhim dostupa k zhurn. : <http://magazines.russ.ru/nlo/2003/64/magun4-pr.html>

8. Odesskij M.P., Fel'dman D.M. Revoljucija kak ideologema (k istorii formirovanija) / M.P. Odesskij, D.M. Fel'dman // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 1994. – № 2. – С. 68–77.

9. Chimiris E.S. Revoljucija. Opyt kognitivnogo osmyslenija ponjatija / E.S. Chimiris // Politija. – 2008. – № 1 (48). – С. 126–142.

Derevianko A. V., Chair of philosophy candidate, National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute” (Ukraine, Kiev), kaktyis_net@mail.ru

Historical appearance of revolution concept in social-philosophical discourse

This article reads about the historical transformation and development of revolution concept as philosophical category. Research is based on logical and historical review of interpretation change of revolution from first mention to its modern meaning. Getting close to philosophical category of revolution is main task of this article. Historical review of revolution interpretation makes possible its objective and scientific disclosure apart from an evaluative perception. Methodology of concept logic in historical development of objective content opens creation of revolution as philosophical category which can be used universally: understanding of any material or ideal processes. Philosophy create universal revolution concept by wiping out of its theological, metaphysical, political borders and creating logic of its historical creation. For the first time revolution philosophical category arise in revolutionary conception of development.

Keywords: revolution, counterrevolution, evolution, development, movement.

Деревянко А. В., аспирантка кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут” (Україна, Київ), kaktyis_net@mail.ru

Историческое становление понятия революция в социально-философском дискурсе

Рассматривается историческая трансформация и развитие понятия революции как философской категории. Исследование осуществлено на основе логического и исторического рассмотрения изменения интерпретации понятия

революції от первого упоминания о нем до современного его значения. Приблизиться в определенной степени к философскому понятию революции является центральной задачей данной статьи. Рассмотрение истории интерпретации понятия революция позволило отойти от только оценочного его восприятия и раскрыть его объективный научный смысл. Методология исследования логики понятия в историческом развитии его объективного содержания раскрывает становление всеобщей философской категории "революция", которая может применяться универсально: для осмысления любых материальных и идеальных процессов. Философия строит универсальное понятие революции путем критического преодоления его теологических, метафизических, политических границ и обобщения логики его исторического становления. Как философская категория "революция" впервые появляется в революционной концепции развития.

Ключевые слова: революция, контрреволюция, эволюция, развитие, движение.

* * *

УДК 111:572.029

Держко І.
доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та економіки,
Львівський національний медичний університет
ім. Данила Галицького
(Україна, Львів), garubchak_io@ukr.net

БАГАТОВИМІРНІСТЬ БУТТЯ ЛЮДИНИ В СТРУКТУРІ ЦІННІСНОГО ПРОЦЕСУ

Досліджено сферу ціннісного буття людини через розгляд структури ціннісного процесу. Проаналізовано співвідношення суб'єктивних і об'єктивних аспектів ціннісного буття людини, структуру ціннісного процесу у контексті взаємодії основних його чинників. З'ясовано у ціннісних актах роль соціокультурного контексту, раціонально-вольових аспектів, а також ціннісного аргію людини. Окреслено межі матеріальної об'єктивації ціннісного акту, рамки підходу до цінностей як надфізичної, надпсихологічної, надсоціальної реальності.

Ключові слова: буття, метафізика, цінності, ціннісний акт, цілепокладання, ціннісний процес.

Спроби людини, яка навіть має досвід систематичної філософської рефлексії, з ходу відповідати на питання: що конкретно може бути віднесене до цінностей, відокремлені або, навпаки, невідокремлені вони від матеріальних речей і процесів світу; чи можуть цінності існувати без індивідуальних актів цілеполягання й оцінки, або ж укорінені вони винятково в сфері людських переваг і переживань, – найчастіше закінчуються невдачею й плутаниною. Метафізика не стільки претендує на вирішення вічних філософських проблем, скільки прокладає чіткі шляхи в суперечностях буття, щоб індивідуальний дух вільно йшов по них до знаходження міцних підґрунть особистого існування.

В силу того, незважаючи на всі об'єктивні властивості речей і процесів, ціннісне відношення до світу визначається все-таки установками самого суб'єкта: системою наявних у нього знань, потреб, спонукань і переживань. Але навіть якщо справа саме в цьому, то ситуація аж ніяк не стає остаточно зрозумілою. Але, чи означає ця суб'єктивність ціннісного відношення абсолютну рівноправність полярно протилежних оцінок, або ж якесь одне ціннісне судження – відношення більш цінне і більш істинне, ніж інше. І тут з'ясується, що обидві ці протилежні ціннісні позиції щодо протилежних ціннісних позицій мають право на існування.

Велику роль у ціннісних актах людини, яким би даром аксіологічної рефлексії вона не володіла, відіграють історико-культурний, національний, соціально-рольовий, біографічний і інший контексти.

Подібного впливу попросту неможливо уникнути, а тому дії ціннісних "Я" будуть істотно відрізнятися між собою через несхожість цих контекстів. Вивчення останніх – надзвичайно захоплююче й важливе завдання. У цьому плані соціально-психологічний, етнопсихологічний, біографічний і кросскультурний підходи в аксіології дуже важливі й цікаві. Треба сказати, що вони, мабуть, і найбільш докладно розроблені в науці. Досить вказати на класичне дослідження релігійної ціннісної детермінації суб'єкта підприємницької діяльності в роботі М. Вебера "Протестантська етика й дух капіталізму" або на показ М. Мідом істотної залежності ціннісних пріоритетів у системі соціалізації індивіда від характеру культурного середовища [2].

При цьому очевидно, що в ціннісній діяльності "Я" багато чого визначається не тільки розумом і впливом соціокультурного оточення, але й сукупністю базових вітально-емоційних потреб і бажань, відносно інваріантних у різних індивідів і культур. Вони багато в чому визначені загальною біофізіологічною специфікою людського антропологічного типу, і в цьому плані залучення ідей натуралістичної парадигми в аксіології здається досить важливим й корисним. Наприклад, дотепер не до кінця використаний пояснювальний потенціал біогенетичного закону Е. Геккеля про повторення ключових етапів і рис філогенезу в онтогенезі [3, с. 5]. Його некритичні й механічні екстраполяції на сферу людини й суспільства, настільки характерні для кінця XIX – першої половини XX століття, надовго викликали відторгнення в психологів, антропологів і культурологів, однак багато сучасних фактів змушують знову поставитися до нього як до багатообіцяючої робочої гіпотези.

Проаналізувати закономірності ціннісного буття можливо завдяки зверненню до структури цілісного акту, неможливого без суб'єкта ціннісної дії. Разом з тим у ціннісних актах людини важливу роль відіграють історико-культурний, національний, соціально-рольовий, біографічний та інший контексти. Ціннісні акти, розглянуті у своїй чисто екзистенціальній процесуальності, репрезентують самостійний предмет аксіологічних досліджень в контексті метафізики.

Метою статті є окреслити багатовимірність буття людини в структурі ціннісного процесу. Для цього потрібно вирішити низку завдань:

1. Дослідити сферу ціннісного буття людини через розгляд структури ціннісного процесу.

2. Проаналізувати співвідношення суб'єктивних і об'єктивних аспектів ціннісного буття людини, структуру ціннісного процесу у контексті взаємодії основних його чинників.

3. З'ясувати у ціннісних актах роль соціокультурного контексту, раціонально-вольових аспектів, а також ціннісного аргію людини.

4. Окреслити межі матеріальної об'єктивації ціннісного акту, рамки підходу до цінностей як надфізичної, надпсихологічної, надсоціальної реальності.

Здоровий глузд і розсудливість є хорошими "ціннісними поводириями" у житті, розумне "Я", яке відповідально й свідомо ставиться до своїх потреб і цілей життя, – найважливіший, якщо не ключовий,